

MAĎARSKO

Maďarská republika
Rozloha: 93 000 km²
Obyvateľstvo: 10,3 milióna
Menšiny: nemecká, slovenská,
slovinská, srbská, chorvátska,
cigánska

I. ŠTÁTNE HRANICE A MENŠINOVÁ POLITIKA

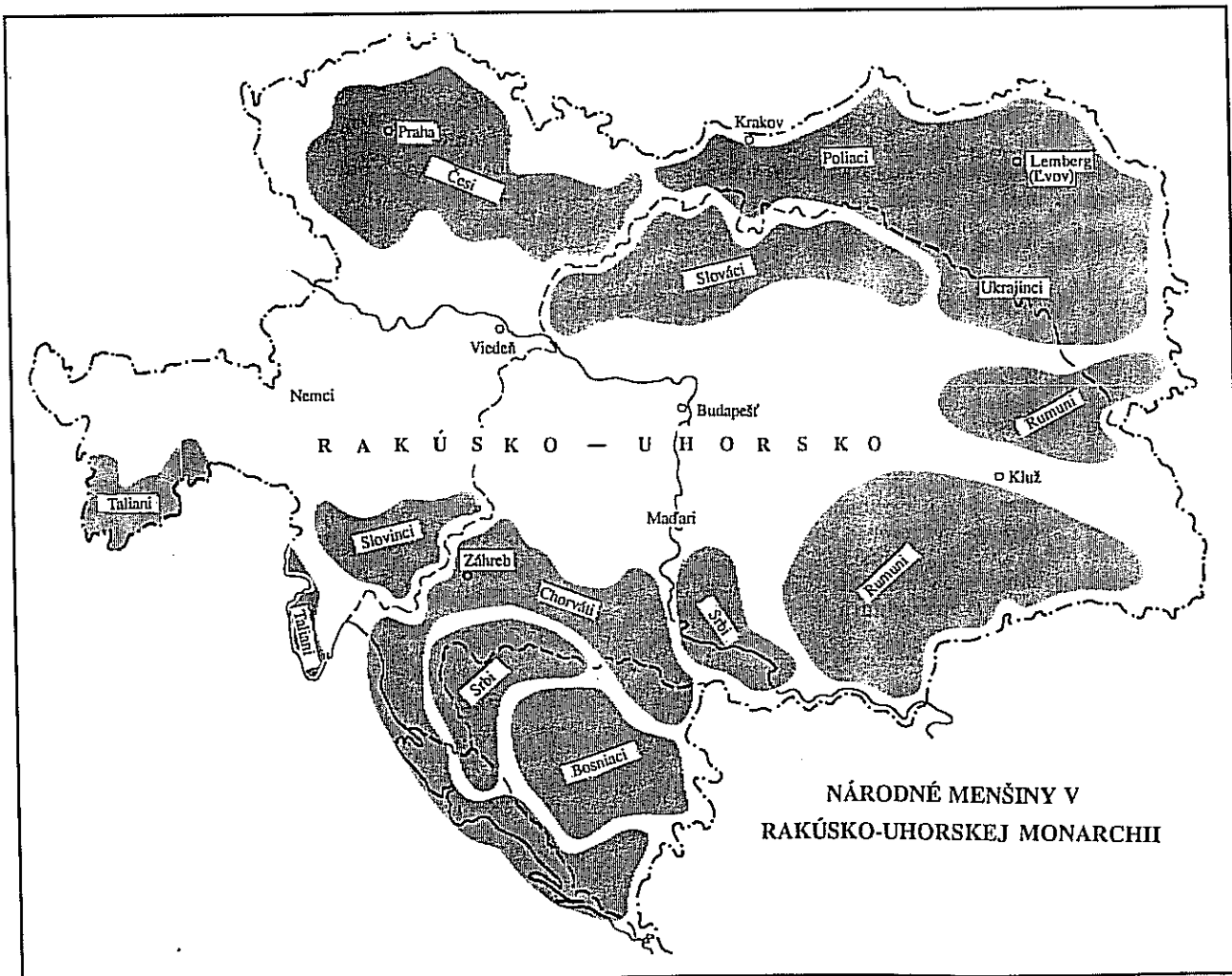
Súčasnú Maďarsko sa vytvorilo trianonskou mierovou zmlouvou z roku 1920.

Takzvané *historické Uhorsko*, ktoré sa rozprestieralo v Karpatskej kotline od 10. storočia, stratilo vtedy (1920) zo svojho územia 280 000 km² a dve tretiny obyvateľstva. (Národnostné členenie obyvateľstva v 19. str.: pomer Maďarov 45–51%.) Maďari sa nachádzali v centrálnom území štátu, ako aj v niekoľkých veľkých zoskupeniach, okrem toho ich bolo možné nájsť roztrúsené na celom území štátu. Jedna tretina maďarského etnika po rozpade krajiny v r. 1920 zdieľala osud menšiny pod nadvládou tzv. nástupníckych štátov (Československo, Juho-

slávia, Rumunsko). V súčasnosti: podľa oficiálnych štatistík počet Maďarov žijúcich v Československu je 580 tisíc, v Rumunsku 1,62 mil., v Juhoslávii 346 tisíc, v Chorvátsku 22 tisíc, v Slovinsku 9 tisíc, na Ukrajine 160 tisíc.

Nové Maďarsko sa stalo etnicky omnoho homogénnejším, než bývalé Uhorsko, avšak počet nemaďarov tvoril v roku 1930 8%. Z menšín vo veľkých komunitách žili iba Nemci v okolí Budapešti, na južnom, ako aj západnom území Maďarska. (Spolu 550 tisíc osôb.) 143 tisíc Slovákov žilo v kompaktných celkoch na menších územiach juhovýchodného Maďarska, inak rozptýlene.

Maďarsko sa zaviazalo v trianonskej mierovej zmluve 4. júna 1920 dodržiavať menšinové práva. Slobodné používanie jazyka etnickej skupiny nad 20% určovala vyhláška predsedníctva vlády (1919, 1923). Vládna politika sa odvolávala na prílišnú roztrúsenosť osídlenia menšín, na spontánne, dávno započaté asimilačné procesy, nepodporovala školy menšín, obmedzovala aj ich politické organizácie. (Výnimkou je iba vládna koncepcia, ktorá medzi 1939–1941, práve v období znovupripojených území, chcela vytvoriť novú, vzájomne tolerantnú národnostnú politiku Karpatskej kotliny.) Verejná mienka plná traumy zo straty územia a obyvateľstva, bola voči menšinám na území krajiny ľahostajná alebo nepriateľská. Pohoršovala sa nad tým, že Maďari na „odtrhnutých územiach“ nemajú možnosť uchovávať svoju maďarskosť, no pritom zabúdali, že tunajším menšinám prináleží také isté zaobchádzanie, aké požadujú oni pre Maďarov v su-

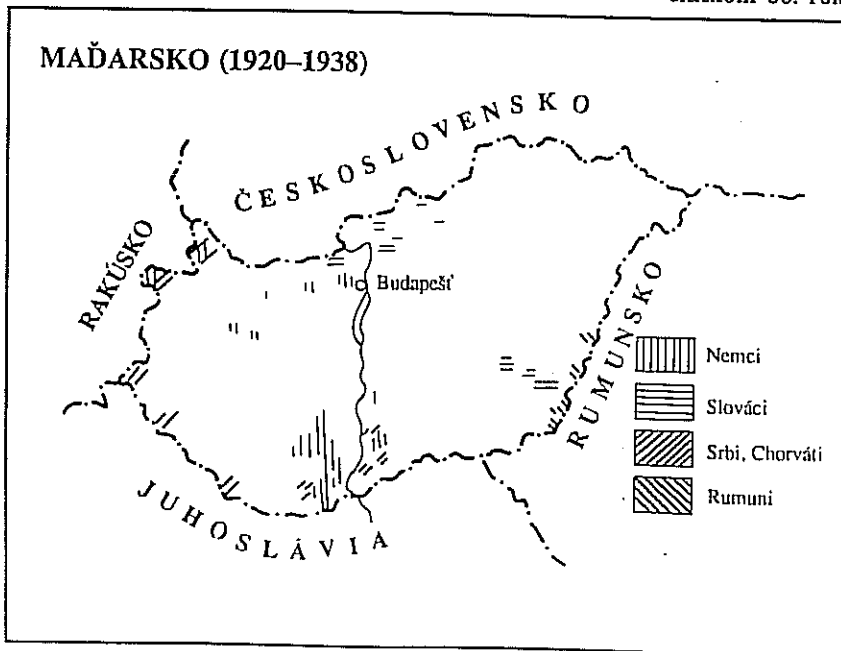
ETNICKÉ ZLOŽENIE OBYVATELSTVA MAĎARSKA

Národnosť	1920	1930	1941		1949	1960	1970	1980	
	materin- ský jazyk	materin- ský jazyk	materin- ský jazyk	národnosť	materin- ský jazyk	materin- ský jazyk	materin- ský jazyk	národnosť	materin- ský jazyk
Maďari	7 155 973 89,6%	8 000 335 92,1%	11 367 342 77,5%	11 881 455 80,9%	9 076 041 98,6%	9 786 038 98,2%	10 166 237 98,5%	10 638 974 99,3%	10 579 898 98,8%
Nemci	550 062 6,9%	477 153 5,5%	719 762 4,9%	533 045 3,6%	22 455 0,2%	50 765 0,5%	35 594 0,4%	11 310 0,1%	31 231 0,3%
Slováci	141 877 1,8%	104 789 1,2%	268 913 1,8%	175 550 1,2%	25 988 0,3%	30 630 0,3%	21 176 0,2%	9 101 0,1%	16 054 0,1%
Rumuni	23 695 0,3%	16 221 0,2%	1 100 352 7,5%	1 051 026 7,2%	14 713 0,2%	15 787 0,2%	12 624 0,1%	8 874 0,1%	10 141 0,1%
Rusíni	—	—	564 092 3,8%	547 770 3,7%	—	—	—	—	—
Chorváti	58 931 0,7%	47 337 0,5%	127 441 0,9%	12 346 0,1%	20 423 0,2%	33 014* 0,3%	21 855 0,2%	13 895 0,1%	20 484 0,2%
Srbi	17 132 0,2%	7 031 0,1%	241 907 1,6%	213 585 1,5%	5 158 0,1%	4 583 0,1%	7 989 0,1%	2 805 0,0%	3 426 0,0%
Slovinci	6 087 0,1%	5 464 0,1%	69 586 0,5%	20 336 0,1%	4 473 0,1%	—	4 205 0,0%	1 731 0,0%	3 142 0,0%
Rómovia	6 989 0,1%	7 841 0,1%	57 372 0,4%	76 209 0,5%	21 387 0,2%	25 633 0,3%	34 957 0,3%	6 404 0,1%	27 915 0,3%
Iné	26 123 0,3%	18 946 0,2%	30 835 0,2%	29 210 0,2%	14 161 0,1%	14 534 0,1%	17 462 0,2%	16 369 0,2%	17 172 0,2%
Zidia, Hebrejci	—	—	131 971 0,9%	139 041 0,9%	—	—	—	—	—
Spolu	7 986 875	8 685 109	14 679 573		9 204 799	9 961 044	10 322 099	10 709 463	

* aj Slovinci

sedných štátoch. Protirečenia týkajúce sa menšinovej otázky v maďarskej verejnej mienke pretrvávajú až po súčasnosť.

Po rozpade versailleského mierového systému v rokoch 1938–1941 a v dôsledku maďarských územných revízií sa územie štátu zvýšilo o 171 500 km², počet obyvateľov narástol na 14,6 miliónov. Štátne hranice so znovupripojenými územiami sa rozšírili približne až po etnické hranice, súčasne sa veľa nemaďarskej populácie ocitlo vo vnútri štátnych hraníc. Pomer Maďarov na novom štátnom území klesol z 92% z roku 1930 na 77,5%. S ohľadom na Maďarov to bol ešte stále priaznivejší pomer, ako podiel Rumunov (73%), Srbov–Chorvátov (74,7%), Čechov–Slovákov (72,5%) v susedných štátoch v období 1920–1938.

Po druhej svetovej vojne obnovili štátne hranice pre porazené Maďarsko z roku 1937. Počet menšín vysídlením veľkého počtu Nemcov, ako aj v dôsledku maďarsko-československej výmeny obyvateľstva klesol približne o 350 tisíc a ďalších 200 tisíc roku 1949 si nepriznalo príslušnosť podľa materinského jazyka (národnosti), ku ktorej sa ešte v r. 1941 hlásilo. Tým sa vysvetľuje pokles menšín v r. 1949 v rámci štátu na 1,4%.

Maďarská národnostná politika sa po roku 1949 prispôbila všeobecným smerniciam sovietskej zóny: deklarácia princípu úplnej rovnoprávnosti, no v skutočnosti recepcia fikcie národného štátu. Do roku 1993 Maďarsko nemalo zákon o menšinách. Komunistická národnostná politika odrážala konjunkturálne výkyvy: napríklad začiatkom 60. rokov akoby mlčky prijali tézu neodvratnej asimilácie menšín v Maďarsku, pričom školy v materinskom jazyku sa v značnej miere zlikvidovali, miesto nich sa od roku 1961 budoval systém dvoj-
jazyčných škôl, resp. typy škôl s výukou jazyka, ktoré sa ukázali byť nedostatočnými voči elementárnej sile spontánnej asimilácie. Voči menšinám nepoužili administratívne opatrenia, no ich disimiláciu nepodporili.

Nový zákon o menšinách za pomoci modelu samosprávy sa usiluje zachovať alebo znovu podporiť menšinové spoločenstvá.

II. MENŠINY

Štatistické prieskumy, podobne ako v ostatných socialistických krajinách, sú vo väčšine prípadov nespoľahlivé. O počte menšín panuje dvojaké chápanie. Menšinu predstavuje ten, kto ovláda príslušný jazyk a hlási sa k nej. (Uvádza sa to v tabuľkách. Podľa toho jed-

notlivé menšiny žijú v počte od 2–13 tisíc osôb, spolu 61 tisíc osôb.) Podľa iného názoru sem patria všetci, ktorí majú menšinový pôvod, hoci povedomie menšiny u nich upadlo do zabudnutia. (V takomto zmysle môžeme hovoriť o 200 tisíc Nemcoch, a o 100 tisíc Slovákoch.) V roku 1980 a 1990 sa v Maďarsku robili doplňujúce sociologické sondy o národnosti, ktoré neboli závislé na sebahodnotení. Tieto záznamy potvrdzujú údaje podľa predpokladaného pôvodu.)

Osobitnú zmienku si zasluhuje cigánske obyvateľstvo. V stredoeurópskej zóne sa o nich prvýkrát zmieňuje ako o menšine maďarský návrh národnostného zákona z roku 1922. Podľa odhadu ich počet je okolo 550 tisíc.

Nemci

Vďaka stredovekému osídľovaniu, resp. osídľovaniu zo 17.–18.

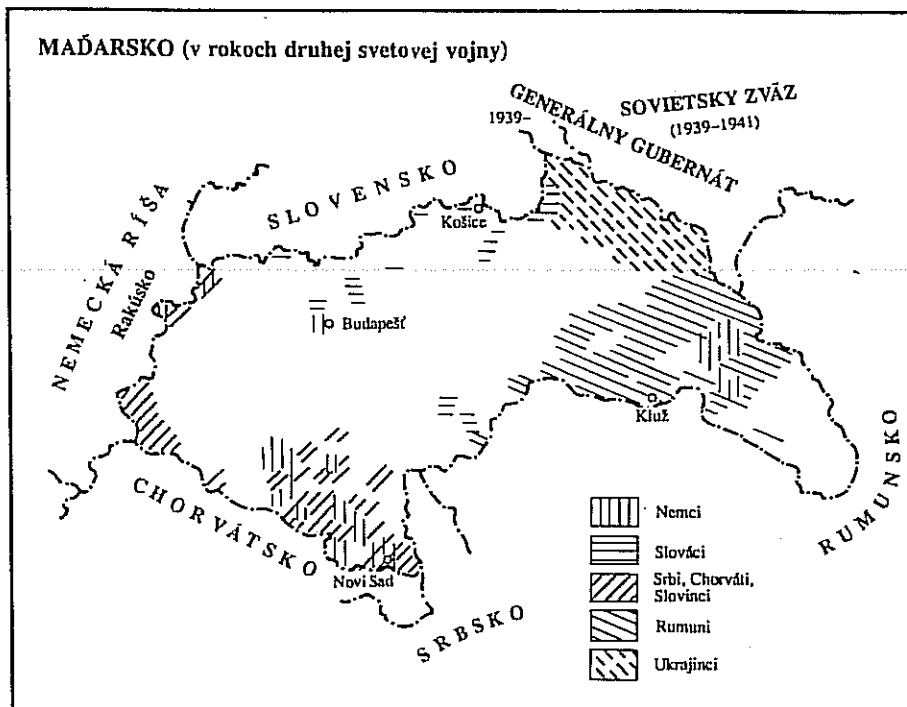
str. Nemci (najmä „Donau-Schwaben“) sú najväčšou národnostnou menšinou v Maďarsku. Z uzavretých nemeckých enkláv sa do súčasnosti zachovalo iba niekoľko zadunajských ostrovov, no po celej krajine žijú roztrúsení alebo osve. Od polovice 70. rokov prestali obavy zo starých politických praktík. Dobré medzištátne kontakty s NSR utužili pocit bezpečnosti Švábov. Od druhej polovice 80. rokov ich sebauvedomovanie vzrastá. Bolo to cítiť najmä do roku 1991, pokiaľ v Nemecku mohli rátať s určitými výsadami, ak svoj pôvod legitimovali.

Vysídlenie po roku 1945 sa dotýkalo približne 260 tisíc Nemcov, t. j. približne 50% z celkového počtu. Ďalších 30–40 tisíc Nemcov odvliekla sovietska armáda do pracovných táborov v Sovietskom zväze. Z Nemcov, ktorí ostali v Maďarsku po r. 1945 sa pravdepodobne z existenčných obáv iba 15–20% hlásilo k materinskému jazyku. Dnes sa k nemeckému pôvodu hlási podľa odhadu 200–220 tisíc obyvateľov. Z tohto počtu iba v 20 osídleniach prevyšoval ich pomer 20%. Zdá sa, že príčina už nie je v obavách, no skôr v urbanizačnom, asimilačnom procese.

Výsledky sčítania ľudu v roku 1990 jednoznačne potvrdzujú, že v prípade Nemcov proces národného sebauvedomovania snáď ešte umožňuje zvrátiť úplné pomaďarčenie mnohých malých komunit.

Slováci

V priebehu 18. str. sa vydali na cestu zo severnej časti Uhorska, zo slovenského regiónu smerom na juh, svoje početné enklávy vytvárali v Turkami

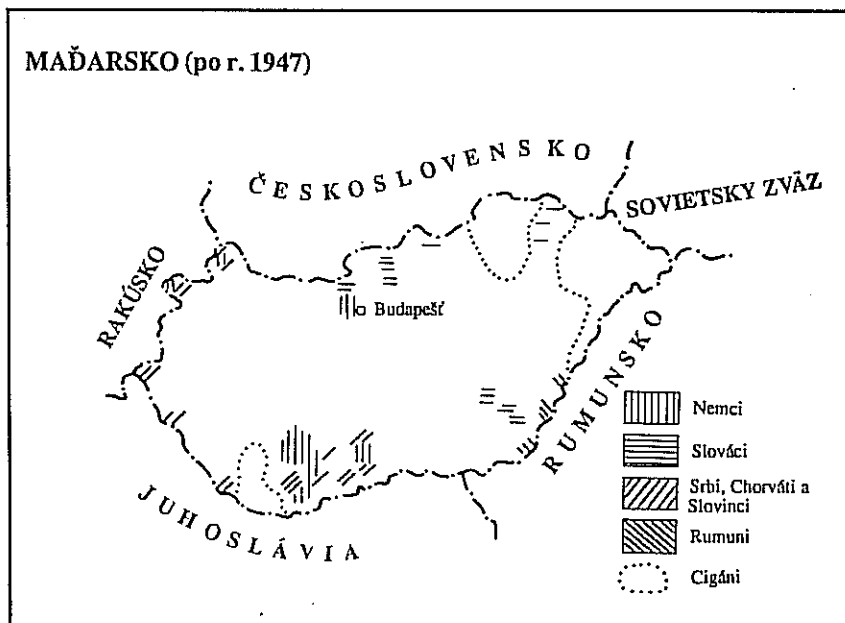

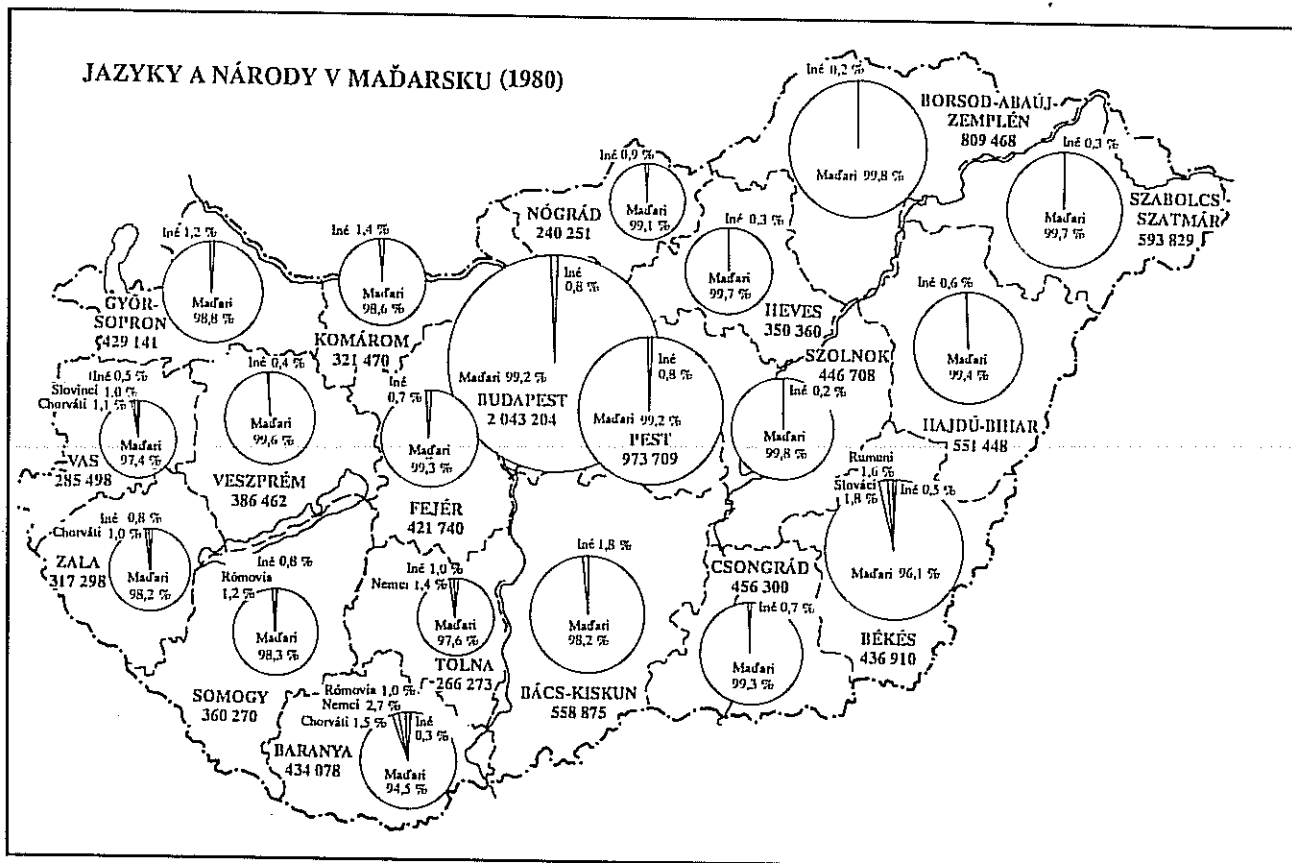
vyplienených krajoch. V období vytvárania slovenskej národnostnej menšiny, Slovensko ako územno-národný pojem, respektíve ako samostatný územný celok ešte neexistovalo, ba ani jednotný normatívny slovenský jazyk. V roku 1920 339 176 tisíc ľudí hovorilo v Maďarsku aj po slovensky, no z nich 243 955 pokladalo za svoj materinský jazyk maďarčinu a iba zvyšných 150 tisíc osôb vyznávalo za svoju materčinu slovenčinu.

Asimiláciu urýchľovalo oneskorenie národného vývinu, ďalej roztrúsený charakter slovenských osád, slabé kontakty s pôvodným etnickým územím. Z maďarskej strany sa k tomu pridružila *vedomá likvidácia siete škôl*.

Tento proces v roku 1946 dramatickým spôsobom urýchlila maďarsko-československá výmena obyvateľ-

MAĎARSKO (po r. 1947)

stva, ktorej v rámci sa z tých, ktorí sa pokladali podľa materinského jazyka za Slovákov, skoro 60% odišlo do Československa. Slovenská menšina straty utržené výmenou obyvateľstva ani do súčasnosti nedokázala nahradiť; svoj vplyv dali pocítiť v rokoch 1950–1980 aj zrýchlené urbanizačné procesy v osídleniach s prevahou slovenskej väčšiny. Slovenský zväz, ktorý v Maďarsku existuje od roku 1949, resp. ďalšie organizácie vytvorené od roku 1989 nie sú schopné stmeliť menšinu žijúcu na rôznych stupňoch asimilácie. Proces jazykovej asimilácie — o ktorej súčasní vládni činitelia na Slovensku hovoria ako o genocíde a často navrhujú podobný postup voči Maďarom na Slovensku — je neodvratnou skutočnosťou, lebo v „uchovávaní“ jazykového dedičstva chýbajú aspoň dve generácie.

Model kultúrnej samosprávy chápaný maďarským zázonom o menšinách ponúka priaznivé východiskové body pre rozvoj slovenských kultúrnych predsavzatí.

Chorváti, Srbi, Slovinci

Podľa odhadu Juhoslovanského demokratického zväzu v Maďarsku, ktorý zanikol v r. 1990, počet juhoslovanských národností (Chorváti, Srbi, Slovinci) sa v uplynulom desaťročí sa pohyboval okolo 80–100 tisíc. (V roku 1980 počas sčítania ľudu sa 27 tisíc hlásilo k Chorvátom, Srbom, Slovincom. Z obyvateľov hlásiacich sa k Juhoslovanom má 87% chorvátsky pôvod.) Rozdiel medzi údajmi sčítania ľudu a odhadom tu činí iba trojnásobok, v porovnaní s päťnásobným rozdielom v prípade Nemcov a Slovákov. Dôležitou charakteristikou Juhoslovanov v Maďarsku je, že u nich badať menšiu odchýlku medzi priznaním národnosti a priznaním materinského jazyka, čo

svedčí o menšinovom povedomí a o pestovaní materčiny v kruhu ešte neasimilovaných.

Pod vplyvom srbo-chorvátskej vojny a rozpadu Juhoslávie sa rozpadol v minulosti umelo vytvorený, ale z praktických dôvodov pochopiteľne jednotný Juhoslovanský národný zväz, miesto neho vznikli chorvátske, srbské a slovenské združenia. Vďaka priaznivo sa vyvíjajúcim kontaktom maďarsko-chorvátskym a maďarsko-slovenským vytvorili sa príkladné styky už v 80. rokoch medzi juhoslovanskými menšinami v Maďarsku a medzi susednými národnými väčšinami.

III. PRAMENE KONFLIKTOV

Prameňom konfliktu je to, že určité politické kruhy susedných krajín (najmä Rumunska a Slovenska), využívajúce princíp reciprocity snažia sa v rámci vlastnej domácej národnostnej politiky potvrdiť obmedzujúce opatrenia, pričom sa odvolávajú na maďarské národnostné problémy, ktoré sú vo svojej štruktúre a rozsahu v mnohom odlišné (napr. porovnaním počtu 2 miliónov Maďarov v Rumunsku s počtom 15 tisíc Rumunov v Maďarsku).

Nevyhraňovaná štátna politika v súvislosti s cigánskymi menšinami môže v nasledujúcich rokoch prerásť do vnútropolitického konfliktu. V komunistickej perióde (1949–1956) slovo „Cigán“ bolo priam zakázané vyslovovať, čiže bolo zakázané ich diferencovať a požívali pozitívnu diskrimináciu. V 70–80. rokoch za pomoci liberálnej politiky sa vytvorili ich kultúrne fóra, zväzy, časopisy, nezávislá inteligencia (svoj jazyk povýšili na literárny). Ich asimilácia a spôsob spoločenského prispôsobovania ostávajú dodnes nevyriešené a vedú k mnohým — zatiaľ iba drobným — vnútorným konfliktom.